

13.07.2018

Nr 3. Zarzewiacy i pacyfiści. Sportowcy i żołnierze

Organizacja Młodzieży Niepodległościowej „Zarzewie” wyodrębniła się z ZET w maju 1909 roku z centralą we Lwowie i działała oficjalnie do 1920 r. Jako główne zadanie Zarzewie wysunęło walkę o niepodległość Polski i od razu włączyło się do działania w strukturach Polskiego Związku Wojskowego. W roku 1910 Zarzewie zaczęło przyłączać podległe sobie grupy PET. W okresie od marca do maja 1911 r. udało się zorganizować pierwszy kurs instruktorski, na którym zarzewiacy oraz inni uczestnicy kursu chłonili wiedzę o wycieczkach, biwakach, szyfrach, grach, podchodach, a jednocześnie uczestnikom kursu wpajano konieczność pracy nad sobą oraz pracy dla Ojczyzny, lecz nie dla zaborczej Austrii, tylko dla Polski.

Ważną zasadą w ramach głoszonych przez Zarzewie postulatów wychowania narodowego było łączenie pierwiastka indywidualnego ze społecznym. Odrzucano „romantyczne frazesy”, wzorce bohaterów działających w pojedynkę, trwoniących swój czas i młodzieńczą energię na wielkie, ale samotne czyny. Akcentowano sens współpracy i wspólnego działania. Jak starano się uargumentować: Idea niepodległości wymaga uspołecznienia jednostki polskiej; życie bowiem w zrzeszeniach nadaje wartość indywidualnemu, otwierając mu nieprzebrane skarby niezbędne do jego rozwoju i potęgi; indywidualizm musi zaś wejść w czynny stosunek do zbiorowości, zadań i przeznaczeń jej bytu, musi przeobrazić się w nieustannie ruchliwe centrum aktów woli i pożądań ich realizowania.¹

Zarzewie głosiło odważne, jak na owe czasy, poglądy dotyczące równouprawnienia młodzieży z różnych warstw społecznych, także udziału dziewcząt i kobiet w organizacjach paramilitarnych.²

W latach 1911-12 Zarzewie organizowało Polskie Drużyny Strzeleckie. Od 1910 r. rozszerzyło działalność na Królestwo Polskie i częściowo na zabór pruski. Skupiska młodzieży zarzewiackiej istniały też za granicą. Podczas I wojny światowej działalność Zarzewia przygasła, gdyż członkowie organizacji walczyli w Legionach Polskich, a część z nich znalazła się w obozie pacyfistów. W lutym 1920 r. Zarzewie rozwiązało się.

¹ M.K., O powinnościach polskiego akademika (cz. II), „Zarzewie” 1910, nr 11–12, s. 365.

² D. Pauluk, Program wychowania narodowego „Młodych dla Młodych” na łamach czasopisma „Zarzewie” (1909–1914), Polska Myśl Pedagogiczna Rok I (2015), nr 1, Uniwersytet Jagielloński

Wielka wojna odcisnęła się na Europie i na Polakach wielkim piętnem- była to ogromna niechęć do wojny i przekonanie, że tylko pokojowe metody mogą zapewnić pokój.

Jedną z organizacji pacyfistycznych, powstałą w Polsce po I wojnie światowej był **Akademicki Związek Pacyfistów**. Działał on do czerwca 1939 r. Swego czasu, przewodniczącym AZP był (nomen omen) Wiliam Peace. Pośród jego założycieli czy pierwszych członków wymienić można: Feliksa Grossa, Wojciecha Natansona, Tadeusza Pietscha, Feliksa Bocheńskiego, Karola Estreichera, Jana Topińskiego, Ludwika Krzyżanowskiego, Karola Dziwińskiego, Jana Sztaudyngera, Jana Horodyńskiego, Zofię Gworkównę, Zygmunta Leśnodorskiego. Pośród jego członków odnajdziemy też Józefa Cyrankiewicza.

Inną działającą wówczas organizacją o podobnym charakterze był Polski Komitet Antywojenny i Antyfaszystowski. Organizacja ta powstała w 1932 r. w związku z mającym się odbyć w Amsterdamie Międzynarodowym Kongresie do Walki przeciw Wojnie i Faszyzmowi. Organizacji przewodniczył senator Stefan Boguszewski, w składzie Komitetu znaleźli się m. in: Leon Kruczkowski, Emil Zegadłowicz, Andrzej Wolica, Antonina Sokolicz, prof. Stefan Czarnowski, prof. Władysław Spasowski czy Aleksander Reichman.

Zanim jednak w Polsce powstawać zaczęły organizacje pacyfistyczne na początku XX wieku ogromnej intensyfikacji ulegały ruchy niepodległościowe, głównie pod przykrywką organizacji propagujących sport i turystykę.

Zainicjowane przez działaczy Zarzewia w 1911 powstały **Polskie Drużyny Strzeleckie**. PDS utworzone zostały staraniem Mieczysława Neugebauera, Mariana Januszajtisa, Henryka Bagińskiego oraz Eugeniusza Romera. Nauka odbywała się w szkole rekruckiej, podoficerskiej i podchorążych.

Przed powstaniem legalnych Polskich Drużyn Strzeleckich funkcjonowała konspiracyjna organizacja wojskowa – Polski Związek Wojskowy, którego zadaniem było przygotowanie i mobilizacja sił zbrojnych narodu do walki o niepodległość ojczyzny, a w szczególności przygotowanie i wyćwiczenie korpusu oficerskiego. W latach 1911-1912 dzięki zalegalizowaniu działalności Polskich Drużyn Strzeleckich organizacja liczyła 650 członków. Organizacja szybko się rozwijała osiągając w lipcu 1914 r. około 6 tys. członków w 127 Drużynach Strzeleckich.

Inną ważną organizacją paramilitarną było **Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne „Strzelec”**. założona pod koniec 1910 roku w Krakowie przez Eugeniusza Kiernika. Władze austriackie oficjalnie zalegalizowały organizację 1 grudnia 1910 roku. Oddziałami terenowymi Towarzystwa „Strzelec” były koła, które starano się zakładać w miejscowościach, gdzie działało minimum ośmiu członków organizacji. Mimo starań Towarzystwo „Strzelec” miało ograniczoną liczbę kół i było organizacją o charakterze lokalnym.

W chwili wybuchu I wojny światowej członkowie Towarzystwa „Strzelec” wraz z członkami Związku Strzeleckiego i Polskich Drużyn Strzeleckich zostali zmobilizowani, tworząc pod wodzą Józefa Piłsudskiego w Krakowie znaczącą siłę zbrojną. Początkowo były to tzw. **kompanie kadrowe** a od 16 sierpnia 1914 roku Legiony Polskie. Formalne rozwiązanie Towarzystwa Sportowo-Gimnastycznego „Strzelec” nastąpiło dopiero 11 maja 1922 roku.

Po I wojnie światowej powstał Związek Strzelecki. Nawiązywał do tradycji Związku Strzeleckiego z lat 1910–1914. Zrzeszał pozaszkolną, przedpoborową młodzież, głównie wiejską i rzemieślniczą. Prowadził działalność w zakresie wychowania fizycznego i przysposobienia wojskowego. Podlegał Ministerstwu Spraw Wojskowych. Prowadzono w jego ramach działalność oświatową, tj. kursy podstawowe, kursy instruktorskie, pogadanki, odczyty, biblioteki i czytelnie. W 1928 roku istniało 70 chórów, 20 orkiestr, 16 domów ludowych z boiskami i 237 świetlic należących do związku.

W 1939 ZS liczył ok. 500 tys. członków, którzy w czasie kampanii wrześniowej 1939 wykonywali zadania zlecone przez władze wojskowe. We wrześniu 1939 w Krakowie w oparciu o przedwojenne struktury Strzelca utworzono Organizację Orła Białego. Organizacja prowadziła działalność dywersyjną, wywiad i akcje propagandowe, wymierzone przeciwko okupantom. W czerwcu 1940 podporządkowała się Związkowi Walki Zbrojnej.

Obecnie istnieje kilka organizacji odwołujących się do tradycji przedwojennego Związku Strzeleckiego. Od marca 2015 największe organizacje strzeleckie współtworzą Federację Organizacji Proobronnych pod patronatem MON.

Ogromne znaczenie dla podtrzymywania polskiej świadomości narodowej pod zaborami miało Polskie Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” – pionierska organizacja wychowania fizycznego i sportu. Najstarsze polskie towarzystwo gimnastyczne, którego członkowie przyczynili się m.in. do popularyzacji gimnastyki w społeczeństwie polskim, powstania wielu klubów sportowych i Związku Harcerstwa Polskiego.

Polskie organizacje sokole powstawały na terenie kraju będącego pod zaborami oraz terenach historycznie związanych z państwem polskim, a także tam gdzie mieszkała polska mniejszość oraz gdzie emigrowali Polacy. Do momentu powstania niepodległego państwa polskiego w 1918 roku organizacja nie była jednorodna i istniało początkowo wiele oddzielnych, regionalnych organizacji głównie działających w trzech zaborach.

Jednym z deklарowanych celów towarzystwa – zgodnie z ideałami jego twórców – było również podtrzymywanie i rozwijanie świadomości narodowej oraz postaw obywatelskich. Symbolem ruchu był sokół w locie trzymający sztangę do ćwiczeń. Sokół ten w okresie zaborów pełnił również funkcję zakamuflowanego przed władzami zakazanego symbolu narodowego Polaków Orła białego. Towarzystwo posiadało również własny Marsz Sokółów pełniący funkcję hymnu organizacji. Członkowie organizacji witali się zawołaniem „Czołem!” oraz „Czuwaj!”, które później przejęte zostało przez polskich harcerzy.

Po powstaniu w 1918 niepodległego państwa polskiego siedziba Związku została przeniesiona do stolicy – Warszawy. Organizacja została scalona i zreorganizowana. Organizacja w okresie międzywojennym reprezentowała Polskę na wielu międzynarodowych zawodach jakie odbywały się za granicą

Rozwój organizacji przerwał ponownie wybuch II wojnie światowej. Charakter organizacji prowadzącej przysposobienie wojskowe oraz jej patriotyczny i niepodległościowy charakter był przyczyną zbrodni ze strony Niemiec i zbrodni ze strony ZSRR dokonywanych na członkach tej organizacji w czasie wojny.

Po II wojnie światowej ocaleli członkowie podjęli próby reaktywowania organizacji. Organizacja została zdelegalizowana przez komunistyczne władze PRL w 1947 roku. Cały czas działały natomiast gniazda sokole na emigracji.

Ponownie pierwsze Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół” zostało zarejestrowane 10 stycznia 1989 w Warszawie, następnie 1 marca 1990 Związek Towarzystw Gimnastycznych "Sokół" w Polsce. W całym kraju Sokół zrzesza obecnie ok. 8 tys. członków zorganizowanych w ok. 80 gniazdach. W kilkuset sekcjach sportowych prowadzi zajęcia w kilkudziesięciu dyscyplinach. Kontynuując tradycję przedwojennego Sokoła prowadzi wśród młodzieży pracę patriotyczno-wychowawczą, krzewiąc cnoty rycerskie i obywatelskie, umacniając miłość do Ojczyzny i poczucie tożsamości narodowej.